

Matrilinearnost u judaizmu

Cuculić, Anja

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:625861>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet u Rijeci

Kulturalni studiji

Ak. god: 2017./2018.

Mentor/ica: dr. sc. Brigita Miloš

Matrilinearnost u judaizmu

(završni rad)

U Rijeci, 20. 08. 2018.

Studentica: Anja Cuculić

Sadržaj

1. Uvod.....	3.
2. Matrilinearnost općenito.....	4.
3. Judaizam općenito.....	5.
4. Matrilinearnost u judaizmu.....	7.
5. Žena u judaizmu.....	19.
6. Feminizam u judaizmu.....	18.
7. Zaključak.....	21.
8. Literatura.....	23.

1. Uvod

U ovome radu, koji će se sastojati od dva veća te tri manja poglavlja razrade, cilj je prikazati i objasniti koncept matrilinearnosti općenito, uvesti čitatelja u svijet židovstva te razraditi opće pojmove židovske religije koje će koristiti u glavnoj razradi. Posebice će se osvrnuti na njihove svete knjige i tekstove kako bih na koncu povezala matrilinearnost i židovstvo kao glavnu temu ovoga rada.

Obzirom da je matrilinearnost koncept koji je usko povezan sa ženama, jer predstavlja nasljeđivanje po majčinoj liniji, matrilinearnost i židovstvo će povezati sa funkcijom i pozicijom žena u židovskoj religiji, tradiciji i kulturi. Nadalje, teme koje se tiču žena i njihovog statusa u židovskoj tradiciji vode do teme pozicije žena u današnjim židovskim zajednicama te će se zbog toga u posljednjem poglavlju usredotočiti na židovske feminističke pokrete, njihove ciljeve i uspjehe.

Cilj ovoga rada je definiranje i razrada teme matrilinearnosti u židovskoj religiji uz prikazivanje koncepta matrilinearnosti kao predmeta konstantne rasprave u židovskim krugovima. Korijeni matrilinearnosti u svetoj židovskoj literaturi su upitni i vrlo podložni interpretaciji pa se zbog spomenutih razloga matrilinearnost danas koristi djelomično i površno u židovskim zajednicama. Također, danas nailazimo i na sve veći broj miješanih brakova.

Iako je sama uporaba principa matrilinearnosti u praksi upitna, židovstvo je danas jedina religija koja službeno koristi princip matrilinearnosti .

2. Matrilinearnost općenito

Prema enciklopediji spola i roda, matrilinearnost je organizacija obiteljskih odnosa u društvu koja se bazira na liniji podrijetla ženskih članova društva i predaka. Sam pojam matrilinearnosti dolazi od latinske riječi *mater*, u prijevodu majka, i od latinske riječi *linea*, što u prijevodu znači linija. Svi članovi takvih zajednica pripadaju i prate samo majčinu liniju podrijetla, što takvu organizaciju čini unilinearnom. Druga vrsta unilinearne organizacije je patrilinarnost u kojoj se obiteljski odnosi temelje na očevoj liniji podrijetla. Patrilinarnost je oduvijek, pa tako i danas, dominantni društveni oblik nasljeđivanja dok se matrilinearnost smatra primitivnim načinom nasljeđivanja. Zapadni ga svijet veže uz takozvana primitivna društva koja nisu dosegla visoku društvenu organizaciju. Osim unilinearnog srodstva, prema kojemu se uzima u obzir samo jedna linija nasljeđivanja, postoji i bilateralni sistem srodstva u kojemu su majčina i očeva linija srodstva jednako važne za određivanje obiteljskih odnosa u društvu; društvenog identiteta, privilegija, pripadnosti religiji . U potpuno matrilinearnim društvima, linija nasljedstva i pripadnosti ovisi isključivo o ženskoj liniji te se najvažnijim muškarcem u društvu smatra majčin brat. Odnos između sestara i braće je vrlo važan jer njegova djeca ne nasljeđuju od njega, već od svoje tetke. Kada se kćeri udaju u takvim društvima, njihovi muževi postaju dio te matrilinearne grupe što nazivamo matrilokalnim prebivalištem. Danas postoji jako malo matrilinearnih kultura a jedna od njih nalazi se u južnoj Indiji. Važno je napomenuti da su se matrilinearne grupe u prošlosti uspješno održavale samo kao lovačke i agrarne kulture koje su obitavale na velikim prostorima poput Afričkih plemena ili Indijanaca u Americi. Matrilinearnost se smatra primitivnim načinom nasljeđivanja jer je taj sistem funkcionirao u vremenima kada su žene imale više seksualnih partnera i kada se djetetova pripadnost mogla vezati samo uz majku jer je potencijalnih očeva bilo mnogo. Žene su tada bile društveno važnije no kako su s vremenom muškarci postajali moćniji, društva su postajala sve više monogamna kako bi se očuvalo očinstvo. Danas je matrilinearnost vrlo rijetka pojava ali njen živi primjer je židovska kultura gdje se pripadnost židovskoj vjeri i dan danas određuje preko majčinske linije nasljeđivanja (Roof, 976-977:2007).

3. Judaizam općenito

Judaizam je monoteistička religija obilježena vjerom u jednog transcendentnog boga koja se razvila među drevnim Hebrejima, a koja drži titulu najstarije religije svijeta. Židovstvo nije samo religija već fenomen cjelokupnog života židova, a to uključuje i teologiju, zakone i brojne kulturne tradicije koje pridonose održavanju vjere, sklada i jedinstvenosti židovskog naroda u prošlim i sadašnjim, teškim, trenucima i napadima na židovsku vjeru i njen narod (<https://www.britannica.com/topic/Judaism>).

Prema enciklopediji židovstva, nastanak judaizma može se pratiti četiri tisuće godina unazad - kada je i počelo vjerovanje čovjeka u jednoga boga. Prvi židovski prorok je Abraham, a njegov život, kao i život njegovih potomaka, tekstualno je zapisan u Bibliji. Za razliku od kršćana, židovi te tekstove ne smatraju Starim zavjetom jer za njih ne postoji Novi zavjet. Židovi svoju Bibliju dijele na tri dijela ; prvi nazivaju *Tanakh*, akronim koji označava *Toru*, pet knjiga o Mojsiju, drugi dio nazivaju *Nevi'im* knjigom, knjiga o prorocima i treći dio čine *Ketuvim* spisi. *Tanakh* je, prema židovskoj tradiciji, primarni izvor židovskog vjerovanja i prakse. Od sva tri djela, židovi¹ smatraju *Toru* najsvetijim skupom knjiga u svojoj Bibliji. Vjeruju da je Mojsije primio *Toru* od boga na brdu Sinaj te vjeruju da je taj tekst ostao nepromijenjen do danas.

Mojsije nije od boga primio samo pisanu *Toru* već i Oralnu *Toru* ili Oralni zakon koji se odnosi na komentar pisanog dijela te služi kako bi se riješio problem dvosmislenosti pisane *Tore*. Oralna *Tora* je zapisana u obliku *Mishne*, *Talmuda* i drugih rabinskih tekstova i zakona (knjige). Ona je skup mnogih židovskih tradicija, praksi i ideja te ističe ključne elemente židovskog zakona, mišljenja i tumačenja zakona. Oralna *Tora* te tako postala superiorni tekst za židovstvo kao i sama *Tora*. Mnoge rasprave među rabinima kroz povijest glede zakona i sadržaja *Mishne* urodile su *Gemarom* te zajedno kreiraju *Talmud*. *Talmud* se sastoji od *Halakhah* i *Aggadah*. *Halakhah* označava židovski zakon, a u prijevodu znači *put*. To su zakoni koji uče vjernika kako hodati božjim putem. *Halakhah* je postao društveni ugovor židovskog naroda koji definira kako židov treba živjeti gdje god se nalazio. Drugi dio

¹ Budući da ne govorim o nacionalnosti već o pripadniku vjere , židov pišem malim početnim slovom

Talmunda, Aggadah, čini skup etičkih učenja i priča o židovstvu koji uokviruju židovski zakon. Halakhah i Aggadah nadopunjuju jedan drugoga i ne funkcioniraju odvojeno isto kao što i židovski narod ne funkcionira bez njih (Karesh i Hurvitz, 14-15:2006). „U suvremenom okruženju, u svim židovskim religijskim pokretima, židovski zakon, tradicija i običaji uvijek su balansirani naracijom ili etikom iza zakona.“ (Karshen i Hurvitz 15:2006).²

Osim razumijevanja židovskih svetih tekstova i zakona, važne su i mnoge podjele u židovskoj vjeri koje su rezultirale mnogim pokretima ili takozvanim granama Judaizma. Danas postoje tri glavne podjele u Sjedinjenim Američkim Državama: Ortodoksno, Reformističko i Konzervativno židovstvo, dok je u Izraelu aktualna podjela na Ortodoksne židove i one koji nisu religiozni (<https://www.myjewishlearning.com/article/the-jewish-denominations/>). Postoje još i manje podjele kao što su Karaite i Hasidic židovstvo. Ovi pokreti u židovstvu razlikuju se po mnogim stavkama koje se tiču židovskih zakona i njihovih tumačenja te primjene. Jedna od važnijih stavki je dakako i pitanje matrilinearnosti ili nasljeđivanje pripadnosti židovskoj vjeri po majčinoj liniji.

² Sve citate samostalno sam prevela sa engleskoga jezika

4. Matrilinearnost u judaizmu

Glavni cilj istraživačkih radova: „*The Matrilineal Principle in Historical Perspective*“ i „*The Origins of the Matrilineal Principle in Rabbinic Law*“, koje je napisao profesor židovske povijesti Shaye J.D. Cohen, je određivanje podrijetla i povijesnog konteksta principa matrilinearnosti koji je postao glavna tema suvremenih rasprava o određivanju tko je zapravo židov. Cohen odmah na početku svojega teksta navodi da rabinski zakon sa početka drugog stoljeća naše ere govori: „Potomak ne-židovske majke i židovskog oca je ne-židov, dok je potomstvo židovske majke i ne-židovskog oca židov.“ (Cohen 5:2001).

Glavni rabinski tekst, nositelj principa matrilinearnosti je Mishnah Qiddusin 3:12. Mishnah Qiddusin 3:12 je ujedno i dio Oralnih zakona židovstva te slovi ovako:

„(A) Gdje god postoji potencijal za pravovaljani brak i brak koji ne bi bio grešan, potomstvo slijedi muškarca. A što je ovo? Ovo je kći svećenika, Levita ili Izraelca koja je bila oženjena za svećenika, Levita ili Izraelca.

(B) Gdje god postoji potencijal za pravovaljani brak, ali brak bi bio grešan, potomstvo slijedi roditelja nižeg statusa. A što je ovo? Ovo je udovica s visokim svećenikom, razvedena ili 'puštena žene' (halusa, vidi Deut. 25: 5-10) s redovitim svećenikom, mamzeretom ili netinom (vidi Ezra 2: 43-58, itd.) s Izraelcima, Izraelcima mamazer ili natin.

(C) I svaka žena koja nema potencijal za pravovaljani brak s ovim čovjekom, ali ima potencijal za pravovaljani brak s drugim muškarcima, potomstvo je mamzer. A što je ovo? Ovo je onaj koji ima odnos s bilo kojim od onih koje Tora zabranjuje.

(D) I svaka žena koja nema potencijal za pravovaljani brak s ovim čovjekom ili s drugim ljudima, potomstvo je poput nje. A što je ovo? To je potomak ropkinje ili nežidovske žene.“ (Cohen 5-6:2001).

Mishnah, prema Cohenu, opisuje pravovaljanost odnosno nepravovaljanost brakova. Također, ističe da status djeteta ovisi o vrsti braka kojeg čine njegovi roditelji. Prvi paragraf govori o brakovima koji su dopušteni i valjani, drugi o brakovima koji su nedopušteni ali potencijalno valjani, a treći i četvrti o brakovima koji su zabranjeni i samim

time ne mogu biti valjani. Cohen zaključuje da ukoliko majka nije u mogućnosti ostvariti valjani brak, njen potomak nema legalnog oca te pravno prati njenu liniju. Dalje, ako potomak ima i majku i oca židova, onda prati očevu liniju nasljedstva. Na koncu, ako potomak ima samo oca židova ali ne i majku, onda prati majčinu liniju (Cohen 6:2001).

Prema Cohenu, Mishnah Qiddusin 3:12 govori o samo jednoj strani matrilinearnosti. Drugu stranu dobivamo iz Mishnah Yebamot 7:5 koji govori da je potomak majke židovke i nežidovskoga oca *mamzer*. „Mamzer je muškarac židov ili žena židovka koji su potomci zabranjene zajednice te im je zabranjeno ženiti se za židove.“ (Cohen 6:2001). Time Cohen zaključuje da Mishnah kažnjava i židove i židovke koji se odluče za zajednicu sa nežidovima jer potomak braka židova i strane žene rezultira nežidovskim potomkom, dok zajednica židovki i stranca rezultira potomkom koji je *mamzer* (Cohen 6:2001). Mishnah Qiddisin 3:12 nikada nije doveden u pitanje, dok je Mishnah Yebamot 7:5, prema Cohenu, otvorio mnoge rasprave koje su na kraju rezultirale odlukom u Talmudu da je potomak židovske majke i nežidovskog oca ipak židov a ne mamzer te je ta odluka na snazi i dan danas.

Cohen se u svom eseju dotiče pitanja: koje je pravo podrijetlo matrilinearosti i zašto su rabini usvojili princip matrilinearosti pri raspravi o potomcima miješanih brakova kada je rabinski obiteljski razlog očito patrilinarni; status i nasljedstvo određuju se po očevoj liniji (Cohen 7:2001). Kako bi odgovorio na pitanje autor se suočava s Biblijom te zaključuje da matrilinearost nema korijene u Bibliji; problematika miješanih brakova rješavala se patrilinarno. U hebrejskoj bibliji, princip matrilinearosti ne spominje se sve do protjerivanja židova iz Babilona. Cohen u svom članku „*The Origins of Matrilineal Principle in Rabbinic Law*“ navodi kako je u Bibliji opća praksa da ona žena koja se udaje za židova napušta svoje bogove i kuću svoga oca. Čak i kada ne bi to učinila, nitko nikada nije doveo u pitanje židovstvo njenog djeteta. Njen brak sa židovom funkcionirao je kao ekvivalent preobraćenja u budućnosti. Žena se u biblijskim vremenima mogla preobratiti na židovstvo jedino udajom (Cohen 21:1985). Pravni tekstovi toga vremena nisu se bavili pitanjima braka židovke i stranih muškaraca. Jedini primjer u bibliji gdje se spominje nasljeđivanje po majci je u slučaju da je brak matrilokalan, što znači da se strani muškarac brakom priključuje ženinom prebivalištu i klanu (Cohen 22:1985). Ako brak nije matrilokalan i židovka se priključuje kućanstvu svoga muža nežidova, njihova djeca biti će iste nacionalnosti kao i njihov otac (Cohen 23:1985).

Autor u nastavku dokazuje da matrilinearnost nije dovedena, kako neki tvrde, u vrijeme Ezre - babilonskog svećenika. Prema Cohenu, Ezra je htio zabraniti i spriječiti miješane brakove te je odlučio protjerati čak 113 stranih žena i njihovu djecu (Cohen 23:1985). Može se reći da je Ezra predstavio matrilinearni princip: „Napao je brakove između židova muškaraca i stranih žena jer su posljedice takvih brakova bile ozbiljne; potomci nisu bili židovi. Nasuprot tome, mogao je ignorirati (barem privremeno) brakove između židovskih žena i stranih muškaraca jer su posljedice tih brakova bile relativno blage; kao i njihove majke, potomci su židovi.“ (Cohen 24:1985). Ovakvo gledište na Ezrine postupke moglo bi biti točno, ali i druga objašnjena su moguća. Možda je, kako Cohen navodi, Ezra ignorirao brakove židovskih žena i stranih muškaraca jer su takvi brakovi općenito bili ignorirani u tekstovima biblije, ali i izvan nje, u tim vremenima. Možda je Ezra zapravo uveo bilateralan uvjet za državljanstvo. Točan odgovor ne možemo znati sa sigurnošću no interpretacija i mogućnosti je mnogo (Cohen 24:1985).

Vjerojatnost da je Ezra uveo ideju da potomak židova i strankinje nije židov je također smanjena činjenicom da taj dio matrilinearnog principa nikada nije izričito potvrđen već je zapravo često proturječan, posebice u kasnijoj literaturi perioda „*Second temple*“ (Cohen 25:1985). Cohen zaključuje da taj period biblije također nije upoznat sa principom matrilinearnosti te navodi mnoge primjere, među kojima i ovaj: „Knjiga Jubilees ima Abrahama (20:4, 22:20 i 25:5), Rebeccu (25:1-3) i Isaaca (27:10) koji opominju svoje sinove da se ne udaju za Canaanite žene, „jer će sjeme Canaan biti istjerano iz zemlje,“ ali isto tako autor bez komentara spominje Canaanite žene Simona i Judaha (34:20) , brakove koji su bili potvrđeni kojekakvom kritikom ili komentaron na dijelove iz Biblije.“ (Cohen 26:1985). Cohen također navodi autore kao što su Philo, Paul i Joseph, a koji također nisu bili poznati sa principom matrilinearnosti iako su djelovali u prvome stoljeću (Cohen 28:1985).

Cohen zaključuje da: „Ako je udaja jedini način da strana žena postane židovka, tada biblijski materijal sprječava bilo kakvu teoriju matrilinearnosti, budući da Biblija pokazuje da su djeca takvih brakova prihvaćena kao Izraelci. Pojavom mogućnosti samostalnog preobraćenja žene na židovstvo, mogao bi se razviti matrilinearni princip. „ (Cohen 29:1985).

Analizirajući podrijetlo matrilinearnosti, Cohen zaključuje da je uvođenje takve inovacije produkt nove ideologije ili reakcija na nove društvene uvjete. Cohen analizira tri ideološke mogućnosti od kojih je prvi *Deuteronomy 7:3-4* koji se često koristi kao biblijski izvor polovice matrilinearnog principa. Ovdje nailazimo na palestinsku verziju pokušaja

objašnjenja Kiddushina i matrilinearnog principa u kojoj se naravno koriste citati iz Ponovljenog zakona (*Deuteronomii*):

„Napisano je: „Nećeš sklapati mješoviti brak sa njima: nemoj dati svoju kćerku njegovom sinu“ [Deut. 7:3], i napisano je „Jer će on okrenuti tvoga sina od mene“ [Deut.7:4]. Tvoj sin od izraelske [žene] se zove „tvoj sin“, ali tvoj sin od strane žene se ne zove „tvoj sin“, već njen sin.“ (Cohen 38:1985).

R. Simeon, koji je napisao palestinsku verziju objašnjenja, smatra da time Biblija zabranjuje brak između Izraelca i strane žene te Izraelke i stranog muškarca. Simeon je Deut. 7:4 interpretirao tako da se ono odnosi na brak Izraelke i stranca te zaključio da je potomak Izraelke i stranca „tvoj sin“ a strankinje i Izraelca ne „tvoj sin“, već njen. Siguran u svoju interpretaciju, navodi Knjigu postanka 7:3-4 kao biblijski dokaz matrilinearnog principa. Shaye J.D. Cohen se apsolutno ne slaže sa tom interpretacijom smatrajući da je zaključak R. Simeona jako teško dokučiti iz ponuđenog teksta koji se očito primarno odnosi na brak između Canaanite žene i Izraelca (Cohen 39:1985).

Kao drugu ideološku mogućnost za podrijetlo matrilinearnog principa, Cohen navodi već spomenutog Ezru no, kao i mnogo puta dosada, kratko i jasno pobija tu mogućnost nanovo tvrdeći da Ezra nije uveo princip matrilinearnosti te navodi: „Ezrina epizoda može koristiti kao izvor samo onima koji kažu da majka židovka i strani otac mogu stvoriti legitimnog židova, ne mamzera - gledište koje se ne pojavljuje do perioda amoraim (200-500 CE).“ (Cohen 40:1985).

Treća ponuđena ideološka mogućnost je nesigurnost očinstva i prisnost majčinstva. Prema Cohenu, Paulus u *Digest 2.4.5* tvrdi: „Uvijek se zna tko je majka, makar je potomak začet izvan braka. Brak jedino sugerira tko bi otac mogao biti.“ (Cohen 40:1985). Identitet majke je uvijek poznat dok identitet oca nije. Ako je žena udata, zakon pretpostavlja da je muž otac djeteta, što naravno ne mora biti istina. Cohen navodi kako su možda rabini uvidjeli da je očinstvo uvijek upitno te su zbog toga zaključili da identitet djeteta treba biti određen od strane majke umjesto od oca i time dolazimo do matrilinearnog principa (Cohen 41:1985). Ipak, ta teorija nije sasvim zadovoljavajuća jer su rabini suzili matrilinearni princip na slučaj miješanih brakova te nisu zahtijevali brak kako bi potomak naslijedio status oca. Očinstvo je upitno no bez obzira, rabini potomcima nisu sudili matrilinearno (Cohen 41:1985). Postoji teorija da je matrilinearni princip doveden zbog očite bliskosti majke i djeteta. Cohen naravno tu opciju negira: „Drevni, i židovi i stranci, uvidjeli su prisnost majčinstva, ali nisu povukli nikakve zakonske zaključke iz te bliskosti. Tek u devetnaestom stoljeću, pravni sustavi Europe počeli su priznavati zakonska prava majke i njenog djeteta. Prema rabinskom zakonu,

ženine obveze prema djeci proizlaze više iz njenog statusa žene nego njenog statusa majke. Dužnost je oca da odgoji djecu, a dužnost je žene da mu pomogne. Prisnost majčinstva nije imala pravne posljedice.“ (Cohen 41-42:1985).

Četvrta ideološka opcija je da su rabini pri uvođenju matrilinearanog principa bili pod utjecajem rimskog zakona. Cohen navodi da je prema rimskom zakonu potomak pravni nasljednik oca a u očevom je starateljstvu jedino ako su mu roditelji sklopili legalni brak koji ne naziva *justum matrimonium*. Mogućnost sklapanja valjanog braka naziva se *conubium* i imali su je, gotovo ekskluzivno, samo rimski građani. Valjan je i brak između osobe sa *conubiumom* i one bez njega, ali tada to nije *justum matrimonium* a bez *justuma matrimoniuma* status djeteta prati status majke! Drugim riječima; ako rimski građanin oženi strankinju, potomak toga braka nije rimski građanin (Cohen 42-43:1985). No, prema Cohenu, ipak postoje razlike između rabinskog i rimskog zakona. Primjerice, prema rabinskom zakonu nije potrebno sklopiti brak kako dijete pratilo status oca. Također, rabini nemaju pojam za nezakonito dijete kao što rimljani imaju - *spurius*, a rimljani nemaju termin za *mamzer*. Konačna distinkcija je običaj rimljana da dopuštaju da im je zakon pod utjecajem namjera sudionika. U primjeru da se Rimljanin uda za strankinju, pod uvjerenjem da je ona također građanka, strankinja i njihov potomak automatski dobivaju status građana. Rabini, dakako, nemaju paralele za taj zakon (Cohen 43-44:1985). Ipak, razlike ne negiraju velike sličnosti među zakonima. Brakovi između građana i brakovi između ne-građana stvaraju potomke čiji se status određuje patrilinearano. Brakovi između građana i ne-građana rezultiraju potomkom čiji se status određuje matrilinearno. Cohen je usporedio i jezik kojim su pisani zakoni te zaključuje da onaj iz M. Kiddushina itekako zrcali rimsku pravnu terminologiju (Cohen 44:1985). Cohen zaključuje: „Rimski zakon, čiji su principi očito ovjereni u doba republike, postoji mnogo prije nego najraniji primjeri rabinskog zakona. Koliko sam ja mogao odrediti, ako je rabinski zakon imao bilokakav vanjski izvor, Rimski zakon je jedina realna mogućnost.“ (Cohen 45:1985).

Posljednja ideološka mogućnost koju Cohen nudi su „zabranjene mješavine“ („*forbidden mixtures*“). Cohen ovdje predlaže da matrilinearni princip možda nije posljedica vanjskog utjecaja već organski dio rabinskog razmišljanja. Navodi kako je možda Mishnahin tretman miješanih brakova podređen diskusiji i rezultatu rješavanja problema mješovitog uzgoja u životinjskom carstvu. Dakako, Biblija zabranjuje rasplod životinja različitih vrsta (*Lev. 19:9*), ali što ako se zabrana ne poštuje? Da li je potomak majčine, očeve, ili dio potpuno

nove vrste ? (Cohen 46:1985). Prema Cohenu, R. Judah u *M. Kilayim*³ 8:4, govori: „ Svi oni rođeni od [ženskog] konja, makar im je otac magarac, dopušteno im je biti jedan sa drugim. Isto, oni rođeni od [ženskog] magarca, makar im je otac konj, dopušteno im je biti jedan sa drugim. Ali oni rođeni od [ženskog] konja i oni rođeni od [ženskog] magarca, njima nije dopušteno da budu jedan sa drugim.“ (Cohen 47:1985). Iako je tekst dvosmislen, iz njega bi se, prema Cohenu, dalo zaključiti da mazga, čija je majka konj a otac magarac, ima dopušteni rasplod sa drugim mazgama ali i konjima, što bi značilo da mazga prati status majke. Ako je ova interpretacija točna, *M. Kilyami* 8:4 i *M. Kiddushin*⁴ 3:12 su jednaki. Potomku miješanog braka i miješanog rasploda sudi se matrilinearno (Cohen 47:1985).

Druga moguća interpretacija je da R. Judah razlikuje dvije vrste mazge. Onu čija je majka konj, i onu čija je majka magarac. Potomak majke magarca je mamzer i dopušten je rasplod samo sa drugim mazgama (Cohen 47:1985). Ako je ova interpretacija točna, tada paralela između *M. Kilyami* 8:4 i *M. Kiddushin* 3:12 ne postoji jer mazga predstavlja novu vrstu: „U miješanom rasplodu ljudi, rezultat je ili židov ili nežidov. Matrilinearani princip služi tome da se odredi je li potomak jedno ili drugo; u miješanom rasplodu životinja rezultat je hibrid a matrilinearni princip služi tome da se razlikuje jedna vrsta hibrida od druge. U svakom slučaju, važno je istaknuti da zakon u *kilayim-u* zabranjuje mješanje i time daje ideološki kontekst matrilinearnom principu.“ (Cohen 48:1985).

Nakon nabiranja ideoloških mogućnosti, Cohen uviđa problematiku u činjenici da se raspravlja isključivo o tome kako je došlo do matrilinearnog principa ali ne i zašto je do njega došlo. Na pozornicu zato stupaju mogući društveni razlozi, a prvi predloženi govori da je matrilinearni princip uveden zbog mnogih silovanja židovki od strane rimskih vojnika tijekom ratova. Možda je to natjeralo rabine na sažaljenje i na odluku da će potomak takvog odnosa biti židov. Dakako, to nije istina jer to dijete ne bi bilo židov već mamzer pa se Cohen pita je li to uopće ikakva utjeha majci obzirom na to da mamazer nikada ne može biti zakonito dijete dok se, baš kao svako nežidovsko dijete, ne preobrati na židovstvo (Cohen 49:1985).

Druga društvena mogućnost dolazi od Victora Aptowizera koji predlaže da je matrilinearni princip posljedica društvene tradicije iz doba kada je židovsko srodstvo bilo matrilinearno a društvo matrijahalno. Kako bi dokazao svoju tezu, Aptowizer koristi teoriju

³ Jedan od židovskih zakona o zabrani križanja u biljnom i životinjskom svijetu

⁴ Jedan od židovskih zakona o braku

Licijana⁵ (*Lycians 1.173*): „Njihovi načini su djelom kretske a djelom karinske. No imaju jedan koji je samo njihov i ne dijele ga sa drugima; ne uzimaju imena od svojih očeva već od svojih majki; i kada ga susjed upita tko je on, reći će da je on sin određene majke i navesti će majku svoje majke. Ukolik se žena koja ima sva prava uda za roba, njena djeca su legalna i rođena čista. Ako se čisto rođeni muškarac Likij oženi za stranu ženu ili konkubinu, njihova djeca biti će obeščašćena ...“ (Cohen 50:1985). Cohen se ne slaže s navedenom tezom te napominje da je Aptowitz obrukao pojmove matrilinearnosti i matrijalnosti koja nikada nije postojala u toj društvenoj formi (Cohen 51:1985).

Sljedeći tekst na kojega ću se usredotočiti je onaj Michaela Gabizona: „*The Development of the Matrilineal Principle in Ezra, Jubilees, and Acts*“. Cilj Gabizonova rada je pronaći dokaze ranog razvitka principa matrilinearnosti u tri teksta koji prethode Mishnahu i samom principu. Gabizon se odlučio za tekstove Ezra, Jubilees i Acts jer smatra da se u njima nalazi dokaz da: „...je status žene počeo igrati važnu ulogu u određivanju nacionalnog i etničkog identiteta njihove djece.“ (Gabizon 145:2017). Isto tako, navodi svoju tezu: „Predlažem da se ovaj društveni obrat prema matrilinearnom kriteriju prvi pojavio u Ezri te kasnije rezultirao pravilima artikuliranim u Kadišu (*m. Kiddush*).“ (Gabizon 145:2017). Prema Gabizonu, knjige Ezre govore o povratku protjeranih zajednica u Judeju te o Ezri, svećeniku koji je provodio znanje Tore na jeruzalemske zajednice. Napominje kako se u Ezrinim knjigama često naglašava veliki broj brakova među povratnicima i svećenstvom sa velikim naglaskom na korupciji djeteta kojeg nazivaju svetim sjemenom (Gabizon 148:2017). Kao rezultat tih brakova: „Shecaniah (svećenstvo) je predložilo protjerivanje svih stranih žena i njihove djece, očigledno povezujući nečisti status djeteta sa njegovom ili njenom majkom, bez obzira na očev nacionalni i etnički identitet (Ezra 10.3).“ (Gabizon 149:2017). Prema tome Gabizon zaključuje da je Ezra zapravo vezao dijete uz majku svojim činom istjerivanja stranih majka i njihove djece, posebice zato jer se niti otac niti njegov status uopće ne spominju. Gabizon napominje da su se židovke udavale za strane muškarce no nema niti jednog primjera protjerivanja očeva sa djecom u Ezri (Gabizon 150:2017). Gabizon zaključuje: „Ezra predstavlja egzegetska opravdanja za isključenje stranih žena sa njihovom djecom, demonstrirajući novo gledište genealoške čistoće koja povezuje status djeteta sa statusom njegove ili njene majke.“ (Gabizon 152:2017).

⁵ Hebrejska religijska grupa

Gabizon se u nastavku usmjerava na tekst *Jubilees*, koji, kroz prepričavanja ranih biblijskih iskaza, daje uvid u povijesne, sociološke i vjerske probleme perioda zvanog „Second temple“. Pri prepričavanju priče o Shechemiteu dodaje dio teksta gdje se navodi važnost genealoške čistoće koja je rezultirala zabranom miješanih brakova (Gabizon 152:2017). Prema Gabizonu, *Jub. 30.7-17* govori upravo o zabrani miješanih brakova zbog genealoške čistoće. Zatim *Jub. 30.10* izjednačava zajednicu židovke i stranog muškarca sa žrtvovanjem djeteta i idoltarijom te na koncu navodi da *Jub. 30.7* upozorava muškarce da će biti kamenovani ako svoju kćer ili sestru daju stranome muškarcu (Gabizon 153:2017). Gabizon smatra da je do takvih pravila došlo jer su žene počele igrati centralnu ulogu u prošlim vremenima, a posebice kada je u pitanju određivanje statusa djeteta. Gabizon zaključuje: „Iako je jasno da je *Jubilees* primarno fokusiran na endogamiju, moguće je da tekst također otkriva tradiciju prema kojoj majka igra važnu ulogu u određivanju statusa djeteta, a koja bi mogla u budućnosti naznačiti tranziciju sa patrilinearnog na matrilinearni princip.“ (Gabizon 155:2017).

Posljednji tekst koji je Gabizon proučavao je priča o Timothyjevom obrezivanju koja se nalazi u tekstu *Acts 16.1-3*. Prema priči, Paul je htio obrezati Timothyja iako su svi znali da mu je otac Grk. Gabizon navodi da Luka portretira Timothyja kao židova kroz status njegove majke u *Acts 16.1-3*, što znači da bi Timothy trebao biti obrezan. Isto tako napominje da *Acts 16.1-3* objašnjava kako je Timothy potomak miješanog braka; sin židovke i grčkog oca (Gabizon 156:2017). „Stoga, širi kontekst indicira da je Luka smatrao Timothyja židovom zbog statusa njegove majke.“ (Gabizon 157:2017).

Gabizon na koncu zaključuje: „U zaključku, ovi tekstovi mogli bi otkriti sociološko religijski razvitak matrilinearnog principa označavajući poziciju, čistoću i status djeteta u odnosu na njegovu majku.“ (Gabizon 160:2017).

Sljedeći tekst koji se bavi principom matrilinearnosti je „*Mothers of Israel: Why the Rabbis Adopted a Matrilineal Principle*“, autorice Susan Sorek. Sorek se u svom radu fokusira na iste ideje kao i Cohen ali uvodi i novitete.

Sorek smatra da su žene kroz milodar, odnosno *hesed*, počele igrati važnu ulogu u židovskom društvu. Citira Simeona *m. Avot 1:2*: „Svijet je održan trima stvarima; zakonom, hramom i djelima heseda.“ (Sorek 5:2002). Sorek navodi kako je nakon pada hrama *hesed* imao vrlo važnu ulogu, posebice zato jer će sva dobra djela biti isplaćena u sljedećem životu ali i zato jer nisu samo pojedinci imali koristi od njega; Maimonides *Yad 10:1*: „Izrael će biti iskupljen samo zaslugom heseda kako je napisano, Zion će biti iskupljen pravdom i onima

koji djeluju svojom pravednošću.“ (Sorek 6:2002). Autorica smatra da je važnost heseda toliko velika da je on jedan od tri stupa koji drže židovstvo. Obzirom da su žene igrale važnu ulogu u hesedu, bilo je potrebno razmotriti status njihovih potomaka (Sorek 7:2002). Nadalje, Sorek navodi kako je hesed jedino područje u kojem su rabini ženu smatrali boljom od muškarca. Milosrdnije su i brže pri pružanju heseda. Prirodno su samilosne, gostoljubive, više obzirne prema strancima i empatične prema potrebama drugih (Sorek 7:2002). Prema Sorek, u jednoj od mnogih rabinskih rasprava saznajemo za postojanje žene koja je *gizbar* - onaj koji nadgleda milodar. Gizbarima je bilo dopušteno da se udaju za svećenstvo bez provjere njihovih predaka što je inače obavezna praksa (Sorek 8:2002). „Ovo bi moglo značiti da je žena imala važnu ulogu u područjima javnih dobrotvornih radova i ta je uloga toliko cijenjena da su preskočene uobičajene formalnosti o kvalificiranosti za brak sa svećentvom.“ (Sorek 8:2002). Sorek u nastavku povezuje djelovanje žene kroz *hesed* kao način na koji se ona posebno približava Bogu. Također, Sorek spominje ceremoniju potapanja koja omogućuje ženama da se samostalno preobrate na Židovstvo i približe Bogu kao što to muškarci rade obrezivanjem (Sorek 8:2002). „Dokazi predlažu da je hesed bio vrlo važan faktor za nastavljanje Judaizma nakon rušenja hrama. Dokazi također indiciraju da su rabini vjerovali da su žene prirodno nadarene tom kvalitetom toliko da one s lakoćom ispunjavaju jednu od obaveza koje Bog traži od svojih ljudi. U to vrijeme je ženama bilo dopušteno samostalno preobraćenje na Judaizam.“ (Sorek 9:2002). Sorek uz to veže ženinu obvezu odgoja djeteta te instrukcije rabina koje indiciraju da je žena odgovorna za djetetovo učenje Tore. Na temelju navedenog Sorek zaključuje kako majka djetetu kreira njegov spiritualni i religiozni identitet (Sorek 9:2002).

„Stoga, hesed je faktor koji zaslužuje razmatranje i mogao bi pružiti obrazloženje za iznenadnu promjenu na matrilinearni princip. Takva mogućnost je također naznačena u Dead Sea Scrolls, u diskusiji o obavezama djeteta naspram roditelja kada je siromaštvo u pitanju: „Poštuj svoga oca u svom siromaštvu i majku u svojim načinima.““ (Sorek 10:2002).

Dr. Annette M. Boeckler u svom tekstu „*As the mother so the child?*“ navodi sve već spomenute primjere, razloge i mogućnosti prelaska židovstva s patrilinearnog na matrilinearni princip te zaključuje: „Niti jedan izvor ne objašnjava zašto se princip ikada promijenio.“ (Boeckler 3:2013). Ipak, autorica daje prijedlog da se matrilinearnost možda pojavila zbog mogućeg preobraćenja na židovstvo u helenističko-rimskom periodu. Ističe mogućnost da su Grci uveli promjene, dopuštajući tako drugima da postanu Grci, a židovi su odlučili isto. U početku su dopuštenje imali samo muškarci, kroz obred obrezivanja, a zatim i

žene, kroz obred potapanja (Boeckler 3:2013). Boeckler zaključuje: „Ovo bi sada moglo stvoriti sasvim novu situaciju u kojoj se židov udaje za ženu strankinju i ne mijenja njen status pri samoj udaji. Ali ukoliko se židovka uda za stranca, djeca ne mogu biti židovi obzirom na Torine patrijahalne regulacije, osim ako se stranac ne preobrazi obrezivanjem. Mnogo je lakše određivati status djeteta preko majke obzirom da je uvjet preobraćenja na Židovstvo za žene bila samo ritualna kupka. U cilju zadržavanja što više ljudi u Židovstvu, pravila su se morala promijeniti“.

Istražujući temu matrilinearnosti te proučavajući literaturu koje doista nema mnogo, udaljila sam se od znanstvenih tekstova i eseja te sam posljednji pokušaj objašnjenja podrijetla matrilinearnog principa preuzela s interneta na kojemu, očekivano, ideja ima mnogo ali objašnjenja vrlo malo.

Prema Bibliji, vjera se nasljeđuje po majci ali zbunjuje činjenica da se pripadnost židovskim plemenima Kohen, Isralite ili Levite prati po očevoj liniji. *Chabad.org* objašnjava djelomičnu matrilinearnost i patrilinearnost u židovskoj vjeri i kulturi oslanjajući se na učenja, metodu i disciplinu zvanu Kabbalah koja pokušava objasniti božanski beskraj (nepromjenjiv, vječan, misteriozan, smrtan) i konačan svemir koji predstavlja božansku kreaciju (<https://kabbalah.com/en/about-us>). Prema spomenutom internetskom portalu i Kabbalahu dva glavna sastavna dijela čovjeka jesu njegova esencija te njegove sposobnosti i talenti. Dijete treba oba roditelja jer od majke dobiva esenciju a od oca potencijal; odnosno ono što će dijete biti kada odraste. Razlog tome je raznolikost ženske i muške duše. Muška duša dolazi iz božjih emotivnih kvaliteta kao što su dobrota, disciplina i harmonija dok ženska duša dolazi od božjeg atributa *malchut* (rojalnost). Prema učenju iz Kabbalaha, Malchut je ukorijenjen u suštinu boga te nadilazi sva božanska otkrića. Na koncu zaključuje da je suština židova njegova židovska duša i identitet koji nasljeđuje od svoje majke dok je njegovo pleme, njegovo osobno otkrivanje i projekcija način na koji on prakticira i aktualizira svoje židovstvo a to dobiva od svojega oca (http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/601092/jewish/Why-Is-Jewishness-Matrilineal.htm.)

Privodeći kraju raspravu o podrijetlu matrilinearnosti, važno je napomenuti današnji odnos židovskih pokreta prema materilinearnosti. Ortodoksni židovi još uvijek striktno prate matrilinearnost smatrajući da bilo tko čija je majka židovka ima ireverzibilan status židova. Vrlo su striktni po pitanju matrilinearnosti; ne prihvaćaju u svoje zajednice potomke čija

majka nije židovka. Konzervativni judaizam također prihvaća princip matrilinearosti ali su, za razliku od Ortodoksnog judaizma, popustljivi kada je riječ o miješanim brakovima i primanju njihovih potomaka u svoju zajednicu. Liberalni judaizam, kao i Rekonstrukcionalistički, uveo je bilateralni sistem što znači da priznaje židovstvo onoga koji ima barem jednog roditelja židova i odgojen je kao židov ili prakticira židovstvo. Karate judaizam jedini je židovski pokret koji striktno priznaje patrilinearost; drže se izvornog tumačenja Thanake prema kojemu su svi židovski preci praćeni po liniji oca (https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/601092/jewish/Why-Is-Jewishness-Matrilineal.htm).

Država Izrael slijedi Ortodokсно gledište ili matrilinearost ali dopušta da dijete kojemu je samo otac židov imigrira u Izrael i traži prava pod zakonom „*Law of retrurn*“: „Godine 1970. Izrael je napravio još jedan povijesni korak davanjem automatskog državljanstva ne samo židovima, već i njihovoj nežidovskoj djeci, unucima, supružnicima, kao i nežidovskim supružnicima svoje djece i unučadi. Ovaj potez nije samo omogućio sigurnost i zaštitu obitelji od razdvajanja već i garantira sigurno utočište za osobe koje nisu židovi, a koji su podložni progonima zbog svojih židovskih korijena. (<http://www.jewishagency.org/first-steps/program/5131>). Prema tome, dijete koje nema majku židovku može dobiti izraelsko državljanstvo ali je ono službeno registrirano kao nežidov i službeno ne može oženiti Izraelku ili Izraelca na području Izraela niti biti pokopan na židovskom dijelu groblja.

Danas, koliko god se Ortodokсни židovi striktno držali matrilinearosti, miješanih brakova između židova i nežidova je sve više. Kao što je već spomenuto, mnogi židovski pokreti prilagodili su se današnjim prilikama te uveli bilateralne sisteme nasljeđivanja kako bi se broj njihovih članova u zajednicama zadržao ili povećavao.

Ipak, bez obzira na otvorenost zajednice prema bilateralnim sistemima, mješoviti brakovi se još uvijek ne preporučuju. I dalje je vrlo važno tko je židov a tko nije; važno je poticati židovske brakove radi očuvanja starih židovskih linija potomaka (Abrahama, Isaaca i Jacoba), današnjih židovskih zajednica ali i zbog izričite zabrane miješanih brakova u Tori. Miješani brakovi i njihovi potomci uvijek će biti svojevrsan problem židovske kulture. „Gdje god da židov ode, imati će međunarodnu skupinu za podršku koja će mu pružiti gostoprimstvo i pomoći ukoliko je potrebno. Nežidovsko dijete je izvučeno iz te zajednice i osuđeno na otuđenje. Svi žele pripadati - to je osnovna ljudska potreba. Miješani brak izaziva

zbunjenost kod djece obzirom na njihov položaj i pripadanost u društvu.“ (http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/108396/jewish/Intermarriage.htm).

Princip matrilinearnosti važan je za održavanje židovstva i židovske kulture ali važno je istaknuti na koga se princip matrilinearnosti zapravo odnosi i kome daje ultimativnu važnost: ženama i majkama. U povijesti su žene u židovskoj religiji bile prilično zapostavljen; sveti tekstovi i zakoni rijetko kada ih spominju u pozitivnom kontekstu razvijajući tako određeni negativni ton koji i dan danas prati žene u židovstvu. Ipak, žene danas više ne miruju već se aktivno bore za svoja mjesta u vodećim krugovima svoje religije pritom ispravljajući i naglašavajući status žena u židovskim tradicijama.

5. Žena u judaizmu

Priča o ženi u židovskoj tradiciji počinje s njenim stvaranjem. Isaac Sassoon u svojoj knjizi „The Status of Women in Jewish Tradition“ govori da Biblija ima dvije odvojene priče o stvaranju čovjeka i žene te da su rabini u tekstu *Knjige postanka (Rabbah) 8:1* odlučili riješiti Biblijsku nedoumicu.

Prva priča spominje biće stvoreno prema slici boga, a koje ima fizičke karakteristike muškarca i žene. Kasnijim odvajanjem tog bića dobivamo mušku i žensku jedinku. Ipak, rabini odmah pobijaju tu teoriju dokazom iz *Knjige postanka 2:21* koji govori da je prvo stvoren muškarac a da je iz njegovog rebra stvorena žena (Sassoon 37:2011). Rabini koriste *Knjigu postanka 2:21* „kako bi pokazali da žena nije stvorena po Božanskoj slici, već je formirana kasnije iz tijela već stvorenog čovjeka. Istovremeno stvaranje muškarca i žene postaje teorija manjine, bez potpore ijednog drugog odlomka u *Knjizi postanka*. Pogled na žene kao na sekundarna i podređena bića potvrđuje se kroz daljnju rabinsku literaturu.“ (Sassoon 37:2011).

Rabini nisu samo odredili položaj žene u židovskoj literaturi već su svojim interpretacijama pokušali minimalizirati broj žena kojima se bog direktno obratio. „Neki taj čin vide kao dio politike isključivanja žena iz vjerskog vodstva. Drugi smatraju da je ideja uvedena kako bi spriječila čavrljanje između spolova.“ (Sassoon 36:2011).

Najočitiji primjer rabinskog isključivanja žena iz božjih obraćanja su božje zapovjedi: *Misvot*.

Prema rabinima, božje zapovjedi se dijele na dvije kategorije: pozitivne propise ili one koji se trebaju slijediti i negativne propise, one koji se ne smiju slijediti. Pozitivni se dalje dijele na one koji se trebaju odraditi u specifično vrijeme i na one koji nisu vremenski uvjetovani. Prema Sassoonu rabini smatraju da je ženama zabranjeno izvršavati zapovjedi koje su vezane za specifično vrijeme (Sassoon 49:2011). Ipak, Sassoon dodaje: „žene su zapravo bile obvezne odraditi određene afirmativne propise koji su ograničeni vremenom, i oslobođene su od drugih, koji nisu ograničeni vremenom.“ (Sassoon 49:2011). Kako bi se istaknula važnost izvršavanja božjih zapovjedi, potrebno je naglasiti da je u židovstvu dobivanje zasluge nešto vrlo poželjno. Zasluge se dobivaju čitanjem Tore i ispunjavanjem *Misvota*. *Mishnah Qiddushin 1:7* govori: „Svaki pozitivni misvah koji je vremenski

definiran za muškaraca je obvezan a žene su oslobođene. Svaki pozitivan misvah koji nije vremenski definiran, i muškarci i žene su ga dužni obavljati. Svaki negativni misvot, vremenski definiran ili ne (Sassoon 41:2011). Prema Mishnah, žene su isključene iz svih vremenski definiranih zapovjedi što uključuje jedenje beskvasnog kruha tijekom blagdana Pashe, sudjelovanje u čitanju Tore i sudjelovanje na blagdanskim obrocima u hramu (Sassoon 42:2011). Također, Mishnah žene isključuje i iz nekih vremenski nedefiniranih zapovjedi kao što su recitiranje određenih tekstova i svjedočenje na sudu (Sassoon 42:2011).

Sassoon izdvaja par mogućih razloga zašto je došlo do odrješenja žena određenih zapovjedi. Prvi mogući razlog kaže da Tora nije nametnula sve zapovjedi na žene jer nije nužno da žene te zapovjedi obavljaju (Sassoon 45:2011). “Božja Tora uzima zdravo za gotovo činjenicu da naše žene imaju veći žar i vjerniji entuzijazam za službu bogu te da je njihov poziv u manjoj opasnosti naspram muškaraca koji su u opasnosti od iskušenja koja se događaju tijekom poslovnog i profesionalnog života.” (Sassoon 45:2011). Drugi navedeni razlog je taj da žene ne trebaju obavljati vremenski definirane zapovjedi jer su subjekt svojega muža i važnije je da se brinu za njegove potrebe (Sassoon 45:2011). „Stoga ju je Stvoritelj oslobodio od Njegovih zapovjedi kako bi imala mir sa svojim mužem.“ (Sassoon 46:2011).

Sassoon na koncu zaključuje da je odmicanje žena od određenih zapovjedi vjerojatno nastupilo povijesno, evolucijom dnevnih rituala i obaveza. Odluka da žene ne rade vremenski definirane zapovjedi je vjerojatno nastupila kao objašnjenje u svrhu prikrivanja “činjenice” da žene ne obavljaju sve zapovjedi jednako kao muškarci i samim time nisu jednake muškarcima (Sassoon 48:2011). „Svi mitzvoti od kojih su žene oslobođene proizlaze iz društveno-kulturnog načela, ne iz legalno-logičkog. Analizom glavnih mitzvota iz kojih su žene izuzete (molitva [sic], čitanje Tore i proučavanje Tore) primjetit ćemo da je svim mitzvotima zajednička činjenica da su u potpunosti izvan domena ženske uloge; tiču se središnje dužnosti javnog redovničkog života, života koji je usmjeren isključivo na muškarce.“ (Sassoon 48:2011).

Na koncu, samo izuzimanje žena iz specifičnih zapovjedi je tijekom stoljeća i odredilo status žena u rabinskim zakonima te društveno kulturno mjesto žena u židovskom društvu (Sassoon 49:2011).

Sassoon također obraća pozornost na židovske „Zakone čistoće“ [„*Purity laws*“] koji se nalaze u djelu Biblije Levictus. Levictus nam kaže da je žena, nakon što rodi dječaka, nečista sedam dana pa mora pričekati dodatnih trideset dana prije nego što se može priključiti društvenom životu zajednice. Ako žena rodi djevojčicu, ograničavanje se podupla. Isto tako, kada žena ima mjesečnicu, zabranjeno joj je sudjelovati u zajednici sedam dana. Kada žena spava sa muškarcem, nečista je do večeri. Kada muškarac spava sa ženom koja ima mjesečnicu, biti će poput nje nečist sedam dana jer njena nečistoća prelazi na njega. Nigdje se ne spominje da nečistoća prelazi sa muškarca na ženu (Sassoon 84:2011). „Na temelju Levita 15, žene su potisnute u Judaizmu zbog njihove biološke razlike. One ne mogu potpuno sudjelovati u kultu, posebice tijekom menstruacije, a nikada kao službenice. One su samo prepreka muškarcima budući da ih mogu kontaminirati, iako nije obrnuto; muškarci ne mogu zagađivati žene.“ (Sassoon 84:2011).

Kao što je prethodno naglašeno, za dobivanje zasluga u židovstvu potrebno je čitati Toru i ispunjavati zapovjedi. Qiddushin nam izričito govori: „Podučavati ćeš ih [zapovijedi] svojim sinovima. Svojim sinovima; ne svojim kćerima. (Qid.29b)“ (Sassoon 100:2011). Prema Sassoonu, Maimonides, jedan od najistaknutijih rabina i proučavatelja Tore, smatra da žena neće biti nagrađena za proučavanje Tore jer joj nije rečeno da proučava Toru. Očevima je rečeno da ne podučavaju kćeri riječima Tore jer one nisu stvorene da uče i pretvoriti će riječi Tore u glupost jer one nemaju dovoljno inteligencije kako bi te riječi razumjele (Sassoon 101:2011).

Sassoon spominje i Meiselmana, Američkog ortodoksnog židova koji ima sličan stav te ističe da ženin zadatak nipošto nije čitanje Tore; ona ima druge zadatke stoga treba biti educirana sukladno svojim zadacima kako bi ih pravilno i obavljala. Učenje dijelova koje nisu dio njenih obaveza i zadaća dovodi do površnog znanja što je vrlo nepoželjno (Sassoon 102:2011). Sasson zaključuje: „Udaljavanje žena od učenja Tore bilo je odlučujuće u oblikovanju Judaizma, pragmatično i ideološki.“ (Sassoon 102:2011). Prema Baracku Fishmanu, obavezna edukacija djevojčica uvedena je tek između 1960ih i 1980ih te se time rodni jaz u židovskoj edukaciji smanjio (Barack Fishman 145:2001). „Ženska studija židovskih tekstova odvija se u osnovnom obliku i na elitnim i ezoteričnim razinama. Širenje ženskog učenja dovelo nas je do nove generacije ženskih uglednih ličnosti.“ (Barack Fishman 146:2001).

Na kraju dolazimo do teme obrezivanja u židovskoj vjeri za koju, prema Sassoonu, mnogi smatraju da označava prijelaz muškog djeteta u odraslu osobu. Također, budući da je uloga muških članova plemena braniti svoje pleme, u znak njegove predanosti, novaku treba biti puštena krv. Obzirom na to da borba ili obrana plemena nije ženska zadaća, nikakvo polaganje zakletve nije bilo potrebno za žene (Sassoon 144:2011). „Drugim riječima, ritual koji ima za cilj utisnuti osobe muškog stanovništva u funkciju muškosti, eliminirao je žene po definiciji.“ (Sassoon 144:2011). I dok obrezivanje označuje inicijaciju u židovstvo te veže muške članove kroz generacije, ženama nije dopušteno biti dio saveza stoga dolazim do zaključka da obrezivanje u židovskoj tradiciji stavlja muškarce i žene u opoziciju (Sassoon 150:2011). Obrezivanje je također i fizički, simbolički dokaz patrilinearnosti. „Sve veći osjećaj muške dominacije očituje se u simbolizmu obrezivanja na svakoj razini. No, iako se pravila patrilinearnosti povećavaju, opozicija suparničke matrilinearnosti nije zaboravljena.“ (Sassoon 151:2011).

Sylvia Barack Fishman se u svom eseju „*Woman's transformations of public Judaism: religiosity, egalitarianism, and the symbolic power of changing gender roles*“ dotiče teme *bat mitzvah* - rituala u kojemu židovski dječak, na svoj trinaesti rođendan, prvi put čita Toru. Tim činom on prelazi iz dječastva u odraslost preuzimajući na sebe obvezu ispunjenja svih božjih zapovjedi (Barack Fishman 140:2001). Ženska verzija *bat mitzve* je *bat mitzva* koja se u prošlosti vrlo rijetko slavila te time uskratila djevojčice službenog prijelaza u odraslost i službenu pripadnost židovske zajednice. „Međutim, do kasnih osamdesetih većina konzervativnih i gotovo sve reformističke i rekonstrukcijske zajednice učinile su svečanost *bat mitzvah* gotovo jednakom *bar mitzvi*, uključujući i poziv djevojaka na čitanje Tore. Danas velika većina židovskih žena u dobi od 13 do 24 godina ima svoju *bat mitzvah* proslavu. Slavlje *bat mitzvah* postalo je mnogo češće i u najkonzervativnijim, ortodoksnim krugovima.“ (Barack Fishman 141:2001). Barack Fishman dodaje kako su vjerski obredi i običaji, osmišljeni za određivanje velikih događaja u životnom ciklusu, vrlo važni jer daju pripadnicima vjere duboki osjećaj pripadnosti; okupljaju obitelji, prijatelje i zajednice te pružaju pojedincu osjećaj pripadnosti toj zajednici. (Barack Fishman 142:2001).

6. Feminizam u judaizmu

U posljednja tri desetljeća, prema Baracku Fishmanu, aktivisti iz Izraela i Sjedinjenih Američkih Država rade na promicanju granica židovske religije s fokusom na promicanje ženskih prava i uspon žena na visoke javne pozicije u židovstvu. Od samog početka, od 60ih godina 20. stoljeća, židovski feminizam je veoma religijski nastrojen pri isticanju važnosti sudjelovanja žena u javnim židovskim ritualima i edukaciji (Barack Fishman 131:2001). Danas je svugdje u svijetu, među židovima, u zamahu sekularno židovstvo. Dok u Sjedinjenim Američkim Državama sekularisti religiju smatraju vrlo važnom za razvitak židovskog identiteta, drugdje u svijetu sekularizam predstavlja odvajanje od organizirane religije i židovskih zajednica (Barack Fishman 133:2001).

Prema Baracku Fishmanu, kod većine zapadnjačkih židova, egalitarizam ima veliku moralnu ali i vjersku vrijednost. Sukladno time se mijenjao pogled na žene u židovstvu, makar većina reformističkih židovskih voditelja još uvijek smatra ulogu žene primarno konzervativnom i vezanom za privatnu sferu doma (Barack Fishman 134-135:2001). No, usprkos tomu : „U svakom od suvremenih grana židovstva postojale su žene koje su pokušale promijeniti status žena i preuzeti sve obuhvatnije javne židovske uloge.“ (Barack Fishman 135:2001).

Feminističko židovstvo se prilično rano odvojilo od generalnog feminizma ističući istraživanje židovstva kao kulture i religije već na prosvjedima 60ih godina. Sekularističke žene u židovstvu su se vrlo brzo našle u poziciji gdje su bivale prihvaćene kao žene, ali odbijane kao židovke: „Postalo je jasno da se židovske žene trebaju educirati o vlastitoj vjerskoj baštini kako bi židovstvo postalo suosjećajno prema ženama.“ (Barack Fishman 136:2001). Feminizam s fokusom na židovstvo se pojavio među reformističkim, rekonstrukcionalističkim i konzervativističkim ženskim aktivističkim grupama početkom 70ih godina, a u ortodoksnim krugovima se pojavio par godina kasnije (Barack Fishman 136:2001).

„Dakle, od kasnih 60ih, židovske zajednice u Sjedinjenim Državama, a do određene mjere i u Izraelu, doživjele su preobrazbu koja mijenja funkciju žena u područjima grupnog proučavanja svetih tekstova, javnih štovanja i svečanosti životnih ciklusa.“ (Barack Fishman 136:2001). Iako su žene suočene s velikim otporom u zahtjevu za sudjelovanjem u vodećim ulogama vjerskog života (jer ih se na tim pozicija često smatra kao prijetnju židovskim tradicijama i kulturi) „...u svim, osim u ortodoksnim sinagogama, žene dijele s muškarcima

participativnu i voditeljskim ulogu u štovanjima. Žene sve češće postaju predsjednice zajednice i preuzimaju vodeće uloge u društvenim organizacijama.“ (Barack Fishman 137:2001).

Sylvia Barack Fishman u svom eseju daje dva moguća razloga zašto ženama nije dopušteno sudjelovanje u javnoj sferi židovstva. Prvi je baziran na Talmudskom konceptu *kevod hazibur* koji govori da žene na visokim pozicijama sramote muškarce jer tako daju do znanja da muškarci nemaju iste voditeljske kvalifikacije poput njih te time umanjuju sposobnost muškaraca (Barack Fishman 138:2001). „Drugi razlog za isključivanje žena s vodećih položaja u javnim židovskim sferama bio je razmatranje ženske skromnosti. Žene koje su potisnute ili se potiskuju u javnu sferu zasigurno bi privukle neprikladnu mušku pažnju svojom ličnošću.“ (Barack Fishman 138:2001). Rabini, kako bi izbjegli neprikladnu mušku pozornost prema ženama, uvode koncept *kol ishah* koji zabranjuje slušanje ženskoga glasa: “Jedan od načina rješavanja muškog kapaciteta za neprikladnu seksualnu aktivnost bio je jednostavno sprječavanje interakcije između muškaraca i žena, osim pod vrlo kontroliranim uvjetima. Može se reći da je rabinski zakon zabranom društvenog odnosa spriječio zabranjeni seksualni odnos.“ (Barack Fishman 139:2001).

Barack Fishman na koncu svog eseja zaključuje da jedini način da aktivnosti žena u javnim sferama židovstva prestanu biti zanimljive muškarcima je povećanje broja aktivnih žena u židovstvu (Barack Fishman 150:2001). Također dodaje da sudjelovanje žena u javnoj sferi židovstva vrlo pozitivno djeluje na muške članove zajednice: „Novi val židovskih žena u javnosti judaizma izaziva muškarce da ponovno promišljaju i preispituju svoje odluke o brojnim temama za koje je veliki broj muškaraca izgubio zanimanje mnogo prije nego što su se ženske uloge u javnom judaizmu transformirale.“ (Barack Fishman 151:2001).

7. Zaključak

Matrilinearnost je organizacija obiteljskih odnosa u društvu koja se bazira na liniji podrijetla ženskih članova društva i predaka. Svi članovi takvih zajednica pripadaju i prate samo majčinu liniju podrijetla, što takvu organizaciju čini unilinearnom. Druga unilinearna organizacija je patrilinearnost koja prati liniju podrijetla muških članova društva. Židovstvo je od uvijek bila patrilinearna religija te je djelomično još uvijek jer se svi statusi i vrijednosti prenose sa oca na sina kada je u pitanju brak sklopljen između židova i židovke. Zbog mnogih povijesnih događaja te osnove u Bibliji i Tori, rabini su u svom Oralnom zakonu Mishna odredili da je matrilinearnost princip po kojem se određuje pripadnost djeteta židovskoj vjeri. Do prihvaćanje principa matrilinearnosti došlo je zbog problema miješanih brakova. U slučaju miješanih brakova gdje je otac židov a majka nije, potomak toga braka nije židov. U slučaju u kojem je otac stranac a majka židovka, potomak te zajednice je pravovaljani židov svugdje u svijetu te je njegovo židovstvo ireverzibilno. Danas, mnoge grane židovstva prihvatile su bilateralni princip nasljeđa u svrhu očuvanja mnogobrojnosti židovske zajednice i opstanka religije. Bilateralni pristup navodi da je potomak braka židov ako su mu majka ili otac židovi te ako je dijete odgajano kao židov. Jedino Ortodoksni židovi još uvijek ne prihvaćaju niti jedan princip određivanja pripadnosti vjere osim matrilinearnosti te ne priznaju da je netko židov ako nema majku židovku. Država Izrael također prakticira princip matrilinearnosti ali navodi da potomak čiji je otac židov (ali ne i majka), može imigrirati u Izrael te tražiti prava takozvanog zakona povratka. Ta osoba će biti prihvaćena kao Izraelac, ali ne i kao židov, i zabranjeno mu je sklapanje braka sa židovima na području Izraela.

Žene u židovskoj religiji prilično su zapostavljene; vezane su uz dom i obitelj a sveti ih tekstovi i zakoni rijetko spominju u pozitivnom kontekstu razvijajući određeni negativni ton koji i dan danas prati žene u židovstvu. Rabini su, kroz čitavu povijest religije, svakim spominjanjem žene u tekstovima pokušavali umanjiti njenu važnost i pripadnost židovstvu. Od samog opisa nastanka žene kao podređene i manje vrijedne od muškarca do izuzimanja žene iz samog prakticiranja religije. Limitiranjem i eliminiranjem dijelova svetih tekstova u kojima se bog obraća ženama, postignuta je zabrana obavljanja određenih božjih zapovijedi koja vrijedi za žene. Uz zabranu obavljanja određenih božjih zapovijedi došlo je i

do zabrane učenja Tore jer se smatra da žena nije sposobna shvatiti riječi svete knjige te da se mora usredotočiti na svoga muža i zadatke prikladne ženi.

Otpor žena s vremenom je jačao, a žene u Izraelu i danas nastoje pomicati granice židovske religije kako bi ju učinile ravnopravnom. Bore se s ciljem promicanja ženskih prava i usponom žena na visoke javne pozicije u židovstvu te sudjelovanjem žena u javnim religijskim ritualima. Njihov broj svakim danom sve više raste, pa čak i u najstrožim ortodoksnim krugovima.

8. Literatura

- Barack Fisman, Sylvia “*Who owns Judaism? Public Religion and Private Faith in America and Israel: Women’s Transformations of Public Judaism: Religiosity, Egalitarianism, and the Symbolic Power of Changing Gender Roles*”. (Oxford University Press, 2001)
- Boeckler M., Annette “*As the Mother so the Child?*” (German Jewish Weekly, May 3rd, 2013).
- Chabad.org, “*Why is Jewishness Matrilineal?*” (http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/601092/jewish/Why-Is-Jewishness-Matrilineal.htm) posjećeno 20.08.2018
- Chabad.org, „*Intermarriage*“ (http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/108396/jewish/Intermarriage.htm) posjećeno 11.09.2017
- Cohen, Shaye J.D. „*The Matrilineal Principle in Historical Perspective*“ . (Judaism; Winter 85, Vol. 34 Issue 1, p5, 2001).
- Cohen, Shaye J.D “*The Origins of the Matrilineal Principle in Rabbinic Law*” (AJS Review, Spring 1985, Vol.10, No.1, pp.19-53).
- Encyclopedia Britannica, „*Judaism*“ (<https://www.britannica.com/topic/Judaism>) posjećeno 11.09.2017.
- Gabizon, Michael „*The Development of the Matrilineal Principle in Ezra, Jubilees, and Acts*“ (JSP; Vol.27.2; pp.143-160; 2017).
- Karesh Sara E., Hurvitz Mitchell M. „*Encyclopedia of Judaism*“ (New York: Facts on File, Inc. 2006.)
- My Jewish Learning, „*The Jewish Denominations*” (<https://www.myjewishlearning.com/article/the-jewish-denominations/>) posjećeno 20.08.2018
- Roof, Judith “*Encyclopedia of Sex and Gender: Matrilineality*”. str.976-977 (Detroit: Macmaillan Reference, 2007)
- Sassoon, Isaac “*The Status of Women in Jewish Tradition*” (Cambridge University Press, 2011)
- Sorek, Susan “*Mothers of Israel: Why the Rabbis Adopted a matrilineal Principle*” (St.David’s College, University of wales, Lampeter; Women in Judaism Inc. 2002)

- The Jewish Agency for Israel, "*The Law of Return*" (<http://www.jewishagency.org/first-steps/program/5131>) posjećeno 11.09.2017
- The Kabbalah Centre (<https://kabbalah.com/en/about-us>) posjećeno 20.08.2018